

misk og politisk svag; kapitelrepræsentanterne var en konservativ gruppe, der spillede en underordnet rolle, og hvis eneste mål synes at have været at bevare privilegierne. Præsterne var i 1660 økonomisk hårdt ramt og ønskede derfor lighed i beskatningen, men i modsætning til borgerstanden rejste gejstligheden ingen krav om fundamentale ændringer. Standens politiske initiativ var begrænset til Hans Svane og hans to kolleger, et initiativ, de udfoldede i forståelse med kongen, især med hensyn til den fremtidige forfatnings udformning; på dette punkt var gejstligheden uenig med borgerstanden, der ville sikre sig politisk repræsentation. Med rette gør forfatteren opmærksom på forskellen i understændernes stilling. Borgerstanden kunne håbe på, når adelens politiske monopol blev knust, at have alle muligheder for at hævde sig ved egen hjælp, gejstligheden var selv uden økonomiske muligheder, den måtte søge kongens støtte og kunne, som forfatteren skriver, til gengæld tilbyde et »landsdækkende kommunikations- og propagandaapparat«.

Enkelte småfejl er løbet i pennen. Det er vel ikke korrekt at kalde Frederik III's søn Frederik Gyldenløve, Hans Schack »en holstener« og Claus Ahlefeldt »en anden tysker«. En omhyggeligere korrekturlæsning på manuskriptet ville ikke have skadet, og mangelen på et personregister er følelig.

Carl-Johan Brylds bog er et væsentlig bidrag til statsomvæltningens historie, det er et iderigt arbejde, der i høj grad er præget af bærekraftig bevisføring.

Åge Fasmer Blomberg.

JACOB A. BUKSTI: ET ENIGT LANDBRUG? *Konflikt og samarbejde mellem landbrugets organisationer. Universitetsforlaget, Aarhus 1974. 312 s., ill. kr. 87,00.*

En kriseagtig udvikling på nogle af vore vigtigste landbrugsvarer i 1957 fremkaldte hos landbrugsorganisationerne et ønske om en større koordinering eller centralisering af afsætningen end hidtil. Forløbet af forhandlingerne herom danner grundlaget for Bukstis studie af landbrugets organisationsforhold i perioden 1957-61.

Det var navnlig de 2 landøkonomiske organisationer, landbo- og husmandsforeningerne, der ønskede en ændring i den hidtidige praksis, hvorefter det var produktions- og salgforeningernes egne eksportudvalg, der varetog afsætningen til udlandet. Krisen resulterede dels i en af erhvervet ønsket bemyndigelseslov dels i et af organisationerne nedsat Landbrugets Afsætningsråd, der i 1958 begyndte med en statsgaranti på 100 mio. kr. Allerede fra starten var der imidlertid uenighed om, hvilken kompetance dette Afsætningsråd skulle have. De landøkonomiske organisationer ønskede nemlig, at rådet skulle optage et direkte salgsarbejde, bl.a. ved at oprette kontorer og agenturer i udlandet, hvorimod produktions- og salgforeningerne mente, at rådet skulle skabe bedre af-

sætningsmuligheder, men overlade selve salgsarbejdet til eksportudvalgene. I formuleringen af rådets formålsparagraf blev der indgået et kompromis, der syntes at give produktionsforeningerne medhold. Dette indtryk forstyrredes imidlertid af, at det blev folk fra landbo- og husmandsforeningerne, der fik flertallet i afsætningsrådets snævrere organer: forretningsudvalget og formandsskabet.

Oprettelsen af afsætningsrådet måtte uvægerligt rejse spørgsmålet om Landbrugsrådets stilling. Siden starten i 1919 havde dette organ varetaget såvel de erhvervspolitiske som handelsmæssige interesser for erhvervet. Det uklare forhold mellem de 2 råds opgaver på det afsætningsmæssige felt kompliceredes ved, at produktionsforeningerne havde flertal i Landbrugsrådet, omend de jyske landboforeningers formand, Hans Pinstrup, sad i præsidiestolen. Endnu et konfliktpunkt udsprang af Landbrugsrådets sammensætning. I sit forhold til det øvrige samfund led rådet nemlig af den skavank ikke at kunne tale på hele erhvervets vegne, fordi husmandsforeningerne – bortset fra en kortere periode i 1930'erne – stod udenfor. Dette var dog ikke ensbetydende med, at husmændene var uden indflydelse. Tværtimod havde de opnået forhandlingsret på lige fod med Landbrugsrådet og dermed en noget større indflydelse end landboforeningerne, der – skønt større i medlemstal – måtte tale gennem Landbrugsrådet og da ovenikøbet som minoritet. Det nye Afsætningsråd havde set fra erhvervets synsvinkel den fordel, at alle landbrugsorganisationerne var tilsluttet, og set fra landboforeningernes synsvinkel den fordel, at ledelsen efter al sandsynlighed i noget højere grad ville komme til at ligge hos de landøkonomiske organisationer.

Allerede før Afsætningsrådets start lød der fra organisationsledere på Øerne røster om, at Landbrugsrådets nedlæggelse måtte være en naturlig konsekvens af begivenhedernes gang. Dette bragte imidlertid en tredje konfliktdimension ind i billedet, idet de jyske landboforeninger tog skarpt afstand herfra. Siden 1920 havde det været en uskreven regel, at formanden for de jyske landboforeninger tillige sad som præsident for Landbrugsrådet, og de fremførte tanker var derfor en trussel mod jydernes magtstilling. Som det ses hang konflikterne sammen. Et spørgsmål om Afsætningsrådets stilling over for de hidtidige eksportudvalg implicerede en strid mellem det nye organ og Landbrugsrådet, og dette medførte atter en strid mellem landboforeningerne på Øerne + husmandsforeningerne på den ene side og de jyske landboforeninger + produktionsforeningerne på den anden. Hele konflikten forstærkedes yderligere af, at direktøren for det nyoprettede Afsætningsråd, Viggo Villadsen, ved sin aktive fremfærd i mange landbokredse forstærkede indtrykket af Afsætningsrådet som et overordnet organ.

Bemyndigelseslovens udløb sommeren 1961 satte en grænse for konflikten varighed, idet Afsætningsrådets finansieringsgrundlag inden da skulle være afklaret. Utilfredsheden med Afsætningsrådets virksomhed kom tydelig frem i det forslag, som mejerierne lagde frem et år forinden, og hvorefter rådet skulle virke som et serviceorgan med en fastere tilknytning til – og under – Land-

brugsrådet, der bl.a. skulle ansætte den daglige leder. Om dette forslag, der støttedes af produktionsforeningerne og de jyske landboforeninger, mens husmændene og landboforeningerne på Øerne var imod, førtes i den følgende tid nogle meget vanskelige forhandlinger, der prægedes af parternes forståelige ønske om at vende situationen til egen fordel samtidig med, at man ville undgå at pådrage sig ansvaret for et eventuelt sammenbrud i forhandlingerne. Inden for husmandsforeningernes ledelse opstod der nu en divergens i spørgsmålet om, hvorvidt man skulle fortsætte forhandlingerne om et Afsætningsråd på ændrede vilkår. Her sejrede den sjællandske husmandsførers, Peter Jørgensen, klart afvisende linje over den jyske Emanuel Vestbos mere forhandlingsbetonede. Da den i efteråret 1959 nyvalgte formand for de jyske landboforeninger, Anders Andersen, derpå fremførte den tanke, at man skulle søge at løse problemerne omkring Afsætningsrådet på en bredere basis gennem dannelsen af et nyt toporgan for hele landbruget, søgte Peter Jørgensen at spille på uenigheden i landboforeningernes rækker ved at forlange et fælles forslag herfra. Mod forventning lykkedes det Anders Andersen at tilvejebringe et forslag, hvorefter Landbrugsrådet foruden at omfatte landboforeninger og andelsproduktionsforeninger skulle udvides med husmandsforeningerne og de eksisterende eksportudvalg. Præsidiet skulle bestå af lige mange repræsentanter for de 3 førstnævnte organisationer. Under sig skulle de have et marketingsudvalg, der skulle tage sig af afsætningsfremmende foranstaltninger. Derudover skulle der oprettes et sekretærkollegium bestående af de eksisterende organisationers sekretariatschefer. Enhver af de 3 store organisationer skulle ifølge forslaget have vetoret i spørgsmål af principiel karakter. Husmændene var ret kritiske over for forslaget, men da de øvrige organisationer støttede det, nu da enigheden var genoprettet, stod husmandsforeningerne i den situation at ville få tildelt ansvaret for forhandlingernes sammenbrud med de konsekvenser dette kunne få i medlemsrækkerne. Skulle man på den anden side indtræde i Landbrugsrådet, måtte der ske virkelige ændringer, så ethvert skær af »Canossa-gang« blev undgået. Husmændene krævede derfor ligestilling »helt til tops«, bl.a. ved navneforandring og skiftende præsident mellem de 3 store organisationer. Hertil sagde et flertal af landboforeningernes repræsentanter, anført af Anders Andersen, imidlertid nej og støttedes heri af produktionsforeningerne og eksportudvalgene. Konflikten omkring Afsætningsrådet fandt herefter sin løsning ved, at eksportudvalgene simpelthen vedtog at lægge det ind under Landbrugsrådet under navnet Landbrugets Afsætningsudvalg.

Hele konfliktperioden er behandlet i et analyseskema, der bygger på den teoretiske litteratur om magtbegrebet og anvendelsen heraf. Skemaet opererer med 3 hovedkategorier: I) organisationernes interesser og præferencer: II) organisationernes magtpositioner og III) organisationernes anvendelse heraf. Svagheden ved denne fremgangsmåde er, at skemaet kun medtager sådanne forhold, som antages at have betydning for emnet, samt at det medtagne stof opdeles i en række undergrupper, hvis indbyrdes relationer ikke umiddelbart kan

fastslås. Forf. har dog været opmærksom på denne fare, og det analytiske afsnit giver da også indtryk af et samspil mellem flere faktorer. De ydre forhold, den kriseagtige udvikling i 1957, tildeles en afgørende rolle og var den direkte anledning til forhandlingerne i 1957/58. I disse forhandlinger fremstod en »Afsætningsrådsblok« bestående af husmandsforeningerne og Øernes landboforeninger og en »Landbrugsrådsblok« bestående af produktionsforeningerne og de jyske landboforeninger. I den første forhandlingsfase var produktionsforeningerne svækket af den økonomiske udvikling, hvilket gav de landøkonomiske organisationer mulighed for øget indflydelse. Ikke mindst husmandsforeningerne blev organisationsmæssigt stærkt placeret ved Afsætningsrådets dannelse. Samtidig med at man beholdt sin erhvervspolitiske frihed, fik husmændene indflydelse på, hvad produktionsforeningerne skulle foretage sig lige som det nyoprettede organ ville svække Landbrugsrådets stilling. I den næste forhandlingsfase 1960/61 havde produktionsforeningerne forbedret deres situation væsentligt, mens de landøkonomiske organisationers indflydelsesmuligheder var blevet indsnævret bl.a. p.g.a. interne stridigheder. I landboforeningernes interne strid var magtforholdet ændret i jysk favør efter den taktisk kloge og udholdende Anders Andersen havde overtaget formandsposten efter Pinstrup.

Ved en sammenligning af de 2 situationer rejser forf. det spørgsmål, hvorfor »Landbrugsrådsblokken« ikke allerede i 1957/58 satte hårdt imod hårdt og benyttede sig af de magtmidler, de faktisk havde til rådighed? Hans svar herpå er den antagelse, at omkostningerne for de pågældende organisationer ved at anvende deres magt på dette tidspunkt ikke stod i et rimeligt forhold til de eventuelle resultater, man ville kunne opnå. Efterhånden som tiden gik og Afsætningsrådet udviklede sig, stod det imidlertid klart, at omkostningerne ved rådets fortsættelse var større end de omkostninger, der var forbundet med en reorganisering af rådet. Denne forklaring ligger helt på linje med det anvendte analyseskema, men for anmelderen forekommer en anden forklaring lige så sandsynlig: at man indtog en afventende holdning – hvad ville det udvikle sig til? Produktionsforeningerne fik dog flertal i det *samlede* afsætningsråd, hvor de derfor kunne forvente at få deres synspunkter tilgodeset. Da dette imidlertid ikke skete var svaret klar: Landbrugets Afsætningsråd måtte ophøre som selvstændigt organ.

Udover perioden 1957–61 indeholder bogen et rids over udviklingen i landbrugets organisationsforhold fra 1961 op til idag. Som bilag er udarbejdet nogle skemaer over landbrugets organisationsstruktur, medlemstal, sammensætningen af de forskellige råd og udvalg, repræsentation i folketingets partier samt økonomiske og regnskabsmæssige oplysninger, der letter tilegnelsen af bogen. Endelig indeholder den nogle udmærkede biografier af de i forhandlingerne implicerede personer.

Torben Hansgaard